

УДК 374:78/782-053

МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ

Хмелюк Я. В.

У статті висвітлено сутність музично-драматичної діяльності. Окреслено проблему взаємозв'язку різних видів мистецтва. Визначено виховний потенціал дитячої опери (мюзиклу, музичного спектаклю). Проаналізовано результати використання даної форми роботи на практиці. Обґрунтовано необхідність упровадження музично-театралізованих форм роботи в навчальний процес.

Ключові слова: творча індивідуальність, творча особистість, креативність, музично-драматична діяльність, театралізоване дійство, дитяча опера, музичний спектакль, мюзикл, взаємодія різних видів мистецтв.

В статье освещена сущность музыкально-драматической деятельности. Очерчено проблему взаимосвязи разных видов искусства. Определено воспитательный потенциал детской оперы (мюзикла, музыкального спектакля). Проанализировано результаты использования данной формы работы на практике. Обоснована необходимость внедрения музыкально-театрализованных форм работы в учебный процесс.

Ключевые слова: творческая индивидуальность, творческая личность, креативность, музыкально-драматическая деятельность, театрализованное представление, детская опера, музыкальный спектакль, мюзикл, взаимодействие разных видов искусства.

The article highlights the role of musical and dramatic activities in the process of forming the pupil's creative individuality by the singing training in primary specialized art educational institutions.

In the reformation process of primary specialized art education the search for new methods, techniques and forms of music education acquires an unusual actuality. The special feature of contemporaneous education is forming a creative individuality and a creative personality with active life position, creative potential, which can regulate its own creative activity and determine its problems in a creative way.

The article highlights the essence of musical and dramatic activities. The educational potential of children's musical performance has been determined. The purpose of this article is to prove the necessity of introduction by musical and dramatic working forms to the educational process. The goal of this process is forming the pupil's creative individuality on the vocal lessons in primary specialized art educational institutions.

Professor Oleksandr Rostovskiy's dictum is: "The leading idea of pupil's music educational process is an idea of interaction by different types of art, which is based on completeness perception of surrounding world and art work", which is the basic aspect of our scientific research, has been substantiated in practice.

The educational and practical role by practice use different forms of musical-dramatic activity has been ascertained, because children's opera (musical and performance) develops different component parts of pupil's creative individuality.

Key words: creative individuality, creative personality, creativity, musical and dramatic activity, theatrical performance, children's opera, musical performance, musical, interaction of different types of art.

"Ідея взаємозв'язку мистецтв, яка ґрунтується на цілісності сприймання навколишнього світу та творів мистецтва, має стати однією з провідних у музичному вихованні школярів" [8, с. 122].

О. Я. Ростовський

Постановка проблеми. У світлі реформування початкової мистецької освіти неабиякої актуальності набуває пошук нових методів, прийомів і форм музичного

навчання з метою всебічного, гармонійного формування творчої особистості та індивідуальності підростаючого покоління.

У Листі ДНУ "Інституту модернізації змісту освіти" вказано: "У пошуках моральних та естетичних орієнтирів доцільно звернутись до мистецтва" [5, с. 1]. Особливістю сучасної освіти є розвиток творчої індивідуальності, виховання людини з активною життєвою позицією, з умінням свідомо регулювати власну діяльність та творчо підходити до вирішення проблем.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми музичної педагогіки та дослідження різних аспектів мистецького навчально-виховного процесу детально висвітлені у роботах таких науковців, як: В. Лабунець, С. Горбенко, Л. Коваль, А. Козир, О. Отич, М. Печенюк, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Хижна, О. Щолокова та ін.

Сучасну музично-педагогічну думку все більше цікавить проблема використання на практиці таких музично-драматичних форм роботи з вихованцями, як: дитяча опера, мюзикл, музичний спектакль, музична казка, театралізоване інсценування українських народних пісень, дитячих пісень та театральна композиція.

Вчені-педагоги (І. Барановська, І. Гадалова, Є. Карпенко, Н. Мозгальова, О. Печерська та ін.) наголошують на великому виховному потенціалі дитячих музично-драматичних постановок, що передбачає розвиток у вихованців бажання до занять музикою, творчого потенціалу й активності, потреби до самореалізації у процесі музичної діяльності, креативності у вирішенні навчальних завдань, а таким чином, і формування їх самобутньої творчої індивідуальності.

Мета статті – обґрунтувати необхідність упровадження музично-театралізованих форм роботи до навчального процесу з метою формування творчої індивідуальності учнів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів у процесі навчання співу.

Виклад основного матеріалу. Серед різноманітних засобів впливу на дітей чи не найвищий виховний потенціал належить музичному мистецтву, оскільки музика є незамінним засобом творчого збагачення, актуалізації естетичного досвіду та виховного впливу на молоде покоління, зокрема й формування творчої індивідуальності.

Слід пам'ятати вислів професора О. Я. Ростовського про те, що "кожна дитина потребує індивідуальних підходів виховання. Втім, важко звільнитися від стереотипів застарілого мислення. Ще й досі деякі вчителі не усвідомлюють той факт, що метою процесу навчання виступає саме розвиток особистості учня, а не набуття знань, умінь і навичок, за якими залишається роль (дуже важлива!) бути засобом цього розвитку" [7, с. 6].

На думку А. Конєвої, "мистецтво формує особистість в її індивідуальності, коли художнє сприйняття набуває екзистенційного характеру, а у досвіді спілкування з твором народжується особливе "екзистенційне знання"" [4, с. 20–21].

С. Горбенко стверджує, що "образи індивідуальності, які зберігає мистецтво, здійснюють вплив на традиції і норми людського суспільства, на кожну людину, взаємодія якої з мистецтвом є своєрідною й ексклюзивною. Тому й впливає той чи інший твір мистецтва на людину суто індивідуально, тим самим розвиваючи її індивідуальність" [1, с. 61].

"Мистецтво – це час і простір, в якому живе краса людського духу. Як гімнастика випрямляє тіло, так мистецтво випрямляє душу. Пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині, підносить себе до прекрасного, переживає насолоду", – писав В. Сухомлинський [11, с. 544]. Внутрішня єдність різних видів мистецтва є основною тенденцією розвитку художньої культури. Немає мистецтва головного або другорядного. Жоден вид мистецтва не може бути замінений іншим, а всі разом вони утворюють динамічну систему, єдиний організм із загальними закономірностями [8, с. 108].

На думку відомого вченого О. Я. Ростовського, "однією з провідних у музичному вихованні школярів має стати ідея взаємозв'язку мистецтв, яка ґрунтується на цілісності сприймання навколишнього світу та творів мистецтва. При цьому перед учителем постають завдання підвищення рівня художньої та загальної естетичної культури учнів; збагачення та систематизація знань про мистецтво; поглиблення

сприймання музики. Ці завдання можуть бути вирішені за умови, якщо вчитель звертатиметься до творів інших видів мистецтва систематично, проводитиме аналіз музичних творів у тісному взаємозв'язку з літературою та образотворчим мистецтвом. Розуміння специфіки цих мистецтв допоможе школярам глибше зрозуміти особливості музики, сприятиме формуванню цілісного уявлення про мистецтво як образну форму відображення дійсності" [8, с. 122].

Найефективнішими засобами творчого розвитку школярів та формування їх творчої індивідуальності є дитяча опера, мюзикл та музичний спектакль, оскільки ці форми музично-драматичної діяльності поєднують у собі виховні потенціали різних видів мистецтва. Виділяють два типи музично-театралізованих форм: перші з них – діти можуть виконувати самі; інші – тільки слухати, оскільки вони написані для постановок у професійному театрі. У праці Н. Михайловської вказано, що "музично-драматичні твори для дитячого виконання диференціюють за рівнем складності. Серед них є більш розгорнуті музичні інсценівки, є опери-ігри для дошкільнят і молодших школярів, є більш об'ємні опери, здатні об'єднати дітей різного шкільного віку – від молодших до старших..." [6, с. 179]. Останнім часом набув популярності своєрідний вид музичної вистави для дошкільнят – народна казка з музикою, яка є доступною для виконання не тільки в школі, але й у дитячому садку і, навіть, вдома. Така казка також може стати однією з ланок на шляху до сприйняття і виконання дитячої опери.

Є. Карпенко зазначає: "Дитяча опера – жанр специфічний, який наближається до мюзиклу. Участь у її постановці активно й різнобічно розвиває дітей завдяки синтетичній природі такої вистави: тут задіяні спів, акторська гра, виразне читання (більшість дитячих опер містять розмовні діалоги), танець". Цінність оперних вистав, на думку автора, полягає в живому спілкуванні виконавців і слухачів, оскільки діти в залі зазвичай емоційно реагують на те, що відбувається на сцені й не залишають байдужими юних акторів. Розуміючи умовність того, що відбувається, і домислюючи, придумуючи по ходу вистави те, що було недовомовлено в лібрето, діти стають активними учасниками творчого процесу [3, с. 44].

Перш ніж звернутися безпосередньо до роботи над репертуаром, постановкою музичного спектаклю чи дитячої опери, необхідно спинитися на питанні про роль і значення оперної творчості у розвитку дітей, а також ознайомитися з історією розвитку жанру дитячої опери, оскільки ці питання практично не досліджені.

Д. Кабалецький писав: "Щоб створювати музику для дітей, мало бути композитором. Треба одночасно бути і композитором, і педагогом, і вихователем. Тільки така єдність може дати добрі наслідки. Композитор подбає, щоб музика була гарна, захоплююча. Педагог подбає, щоб ця музика була педагогічно доцільна. Вихователю пам'ятатиме, що музика, як усяке мистецтво, допомагає дітям пізнавати світ і виховує дітей, причому виховує не лише їхній художній смак і творчу уяву, а й любов до життя, до людини, до природи, любов до своєї Батьківщини, інтерес і почуття дружби до народів інших країн" [2, с. 59].

Вивчення і постановка дитячих оперних спектаклів має міцні традиції у мистецькій педагогіці. Такі видатні педагоги, як С. Шацький, В. Шацька, Б. Яворський, Ф. Козицький, М. Леонтович, М. Вериківський та багато інших у своїй музично-педагогічній діяльності використовували цей жанр як чинник музично-творчого та загального розвитку дитини.

Задовго до початку ХХ століття дитячі музичні спектаклі цікавили прогресивно налаштованих педагогів, постановка яких неодноразово здійснювалася у загально-освітніх навчальних закладах. Однак музичний матеріал був відсутній, що спонукало педагогів самостійно займатися створенням музики з уривків популярних музичних творів різних авторів. Зрозуміло, що якість цих творів була невисокою.

Серед авторів дитячих опер є такі відомі композитори, як: А. Рубінштейн, О. Гречанінов, Ц. Кюї, Б. Асаф'єв, М. Коваль, дитячі композитори А. Філіпенко, М. Завалишина, В. Горчик, О. Тилічєєва, Ю. Рожавська, М. Раухвергер, Г. Компанієць, Т. Попатенко, М. Красев та ін. Жанр дитячої опери розвивався у творчості українських композиторів М. Лисенка, К. Стеценка, М. Вериківського, Л. Лісовського, В. Сокальського, Ю. Рожавської, А. Філіпенка, М. Завалишиної, Г. Компанійця, І. Польського, І. Драго, В. Довженка, Б. Алексеєнка, Г. Фінаровського, а також і в

творчому доробку композиторів української діаспори: С. Туркевич-Лукіяновича, В. Безкоровайного, Є. Садовського, Є. Звоздецького та ін.

Українські композитори зробили вагомий внесок у справу написання музики для дітей: інструментальної, балетної, театральної та оперної. Відомими є опери М. Лисенка "Коза-дереза", "Пан Коцький", "Зима і Весна", К. Стеценка "Івасик-Телесик", "Лисичка, Котик і Півник", Д. Клебанова "Лелеченя", В. Кирейка "Лісова пісня" та ін.

Сучасні дитячі композитори також звертаються до написання дитячих опер, мюзиклів та музичних спектаклів. До них відносяться Е. Брилін ("Пригоди Барвінка Ромашки"), І. Мохначова ("Волшебный смычок"), О. Сичьов ("Створення світу"), А. Мігай ("Семеро козенят"), А. Мельнікова "Дмитриків сон або Як виправити двійку з сольфеджіо", Н. Май та ін.

Перша дитяча опера, що дійшла до нас, датована 1888 роком. Це твір композитора М. Брянського "Музиканти" за сюжетом байки І. Крилова "Квартет" на лібрето О. Калашникова. З того часу професійні композитори постійно приділяють увагу створенню музично-драматичних творів для дітей. Першими знаменитими композиторами, які створили дитячі опери були А. Рубінштейн, який також написав дитячу оперу за мотивами байки І. Крилова "Квартет" та український композитор П. Сокальський, який у 1891 році написав оперу-казку "Ріпка". Завдяки прекрасному музичному оформленню та використанню фольклорних інтонацій ці опери користувалися заслуженим успіхом.

В Україні розвиток жанру української дитячої опери започаткував М. Лисенко, використовуючи традиції і творчий досвід українського музичного театру. Реалістичність, життєвість образів, щирість і виразність музичної мови, що пов'язані з українським пісенно-танцювальним фольклором, уміння композитора розгортати драматичну дію за допомогою музичних засобів – все це, забарвлене своєрідною творчою індивідуальністю, складає особливі риси оперної творчості М. Лисенка взагалі.

Українська дитяча опера широко використовує народну казку або історичні сюжети, тематично базується на житті українського народу, нашої природи; а музичні інтонації черпає з фольклору, розширює уявлення дитини про оточуючу дійсність, спонукає творити добро, знайомить з національним світоглядом та "духом" народу.

На даному етапі можна прослідкувати трансформацію жанру дитячої опери, оскільки драматурги використовують у творах вже не казкові сюжети, а свої власні, а композитори висловлюються власною авторською мовою, а не мовою народної музики, інколи використовуючи народні мотиви.

У ході нашого наукового дослідження ми дійшли висновку, що ефективними формами роботи у процесі формування творчої індивідуальності учнів-співаків є дитяча опера, музичний спектакль, мюзикл та театралізований концерт. Адже даний музично-драматичний жанр побудований на взаємозв'язку різних видів мистецтва, отже має комплексно впливати на формування творчої індивідуальності вихованця початкового закладу мистецького профілю.

Результати нашого дослідження з проблеми формування творчої індивідуальності учнів у процесі навчання співу знайшли втілення у практичній діяльності. 22 грудня 2015 року відбулася прем'єра дитячого музичного спектаклю-казки за мотивами А. Мельнікової "Дмитриків сон або Як виправити двійку з сольфеджіо". Характерною особливістю даного музично-драматичного дійства було те, що усі ролі дійових осіб, вокальні партії та партії фортепіано виконували виключно учні – вихованці фортепіанного, вокального, театрального відділів, декорації приготували учні художнього відділу Кам'янець-Подільської МДШМ [12, с. 11].

Більшість провідних педагогів-практиків та методистів зазначають, що для постановки дитячої опери потрібно докласти багато часу та зусиль, тому до цієї справи беруться досить рідко. Але у ході нашого дослідження ми з'ясували, що дітей дуже захоплює процес постановки музичного спектаклю чи дитячої опери. Вони порівнюють репетиційну роботу над постановкою дитячої опери з телесеріалами, тобто від заняття до заняття опера захоплює їх все більше, і більше, у них постійно присутній інтерес до того, що буде далі. Працюючи над втіленням образу тієї чи

іншої дійової особи, вихованці емоційно проживають життя кожного героя, ставлять себе на його місце, роздумують над діями і вчинками персонажів і постійно знаходяться у пошуку виражальних засобів з метою якнайповніше передати художній образ кожного героя та донести до глядача композиторський задум.

Перед викладачем мистецького закладу, стоїть не просте режисерське завдання – не просто розказати дітям про оперу, але й розкрити найглибший інтонаційно-змістовий кластер музичного дійства. Адже саме завдяки інтонації розкривається все те, що композитор не зміг сказати "прямим текстом". Головне завдання педагога-режисера – навчити вихованця "зчитувати" цю інформацію, щоб почути, зрозуміти і передати цей зміст до слухача у глядацькій залі.

Тому підходи до вирішення цих завдань досить різні й індивідуальні, адже як стверджував професор О. Я. Ростовський: "Методологічно важливим є висновок про те, що не може бути універсальної методики викладання, прийнятної для всіх викладачів. ...неможливо знайти єдину формулу осягнення музичного мистецтва, зробити універсальним те, що за природою своєю одичне, індивідуальне. Методичні знахідки повинні впливати з духовної сутності особистості викладача, його власного бачення художньо-освітніх проблем..." [10, с. 19]

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що дитяча опера як форма музично-драматичної діяльності є незамінним засобом формування творчої індивідуальності учнів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів.

Сприйняття та усвідомлення учнями дитячих опер, участь у музично-драматичних постановках стимулює їх до пізнання власних можливостей, розвитку музичних здібностей, творчого потенціалу, сприяє оволодінню культурою спілкування, формує інтерес до виконавської діяльності та творчу активність, розвиває фантазію та уяву, отожд, у кінцевому результаті, формує самобутню творчу індивідуальність кожної дитини.

Використання дитячої опери як форми музично-драматичної діяльності вихованців на практиці має велике навчально-виховне значення, оскільки комплексно формує різні компонентні складові творчої індивідуальності учня.

Література

1. Горбенко С. С. Розвиток ідей гуманістичного виховання учнів засобами музики (XX – поч. XXI ст.): монографія / С. С. Горбенко. – К. : Кафедра, 2015. – 407 с.
2. Кабалевский Д. Б. Композитор и музыка для детей: Прекрасное побуждает доброе / Д. Б. Кабалевский. – М. : Сов. композитор, 1976. – 59 с.
3. Карпенко Є. Дитяча опера як засіб естетичного виховання / Є. Карпенко, Н. Карпенко // Мистецтво та освіта. – 2007. – № 4. – С. 40–44.
4. Конєва А. В. Эстетический смысл индивидуальности (на материале художественной культуры) : автореф. дисс. ... канд. философ. наук : спец. 09.00.04 / А. В. Конєва. – СПб. : СПГУ, 1996. – 22 с.
5. Лист ДНУ "Інститут модернізації змісту освіти" № 2.1/10-1828 "Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2016/2017 навчальному році" від 25.07.2016.
6. Михайловская Н. Музыка и дети / Н. Михайловская. – М. : Советский композитор, 1977. – 259 с.
7. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі : навч.-метод. посіб. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 216 с.
8. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі : навч.-метод. посіб. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 272 с.
9. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання : навч.-метод. посіб. / О. Я. Ростовський. – К. : ІЗМН, 1997. – 248 с.
10. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : навч.-метод. посіб. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
11. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977–1980. Т. 3. – 1980. – 670 с.
12. Чечель Л. В. Яна Хмелюк: "Дитячий оперній студії – бути!" / Л. В. Чечель // Всеукраїнська музична газета "Культура і життя". – 2016. – № 13. – 1–7 квітня. – С. 11.